

آداب عیادت از بیمار

یکی از مسائلی که بیماران را بسیار می‌آزارد و سبب رنجش آنان می‌شود، ملاقات مکرر عیادت‌کنندگان است. آری، اسلام بر عیادت بیمار تأکید فراوان می‌کند و آن را جزئی از حقوق واجب مسلمانان می‌داند؛ اما بر این مهم نیز سفارش می‌کند که لازم نیست هر روز از آنها عیادت کنید؛ بلکه بین ایام عیادت، فاصله بیاندازید و برای مثال، هر چهار روز يك بار به ملاقات بیمار بروید.

عیادت

اهمیت و توجه فوق‌العاده اسلام به مسئله عیادت، باعث شده است تا دستورها و آدابی را برای این امر ذکر کند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. پیمودن حداقل دو کیلومتر برای ملاقات بیمار

یکی از مواردی که در سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به ثبت رسیده است، عیادت از برخی بیماران، حتی در دورترین نقطه شهر است. (۱) این عنایت ویژه، سبب شده است تا معصومان (علیهم السلام) بر مسافت يك ميل (دو کیلومتر) برای دیدار بیماران تأکید کنند.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به حضرت علی (علیه السلام) فرموده است: «يَا عَلِيُّ سِرُّ سَنَنِي بَرٌّ وَالذِّكْرُ سِرُّ سَنَةِ صِلِ رَحِمَكَ سِرُّ مَيْلًا عُدُّ مَرِيضًا سِرُّ مَيْلَيْنِ شَيْعَ جَنَازَةٍ سِرُّ ثَلَاثَةِ أَمْيَالٍ أَحِبَّ دَعْوَةَ سِرِّ أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ زُرْ أَخَا فِي اللَّهِ سِرُّ خَمْسَةِ أَمْيَالٍ أَحِبَّ الْمَلْهُوفَ سِرُّ سِتَّةِ أَمْيَالٍ أَنْصِرِ الْمَظْلُومَ؛ (۲) ای علی! برای نیکی به والدین دو سال راه بپیما و برای صلح رحم یک سال راه بپیما و برای عیادت بیمار، يك ميل و برای تشییع جنازه، دو ميل و برای اجابت دعوت مؤمن، سه ميل و برای زیارت برادر مؤمن، چهار ميل و برای دستگیری گرفتار، پنج ميل و برای یاری مظلوم شش ميل راه‌پیمایی کن.»

جالب آنکه تعیین این مسافت در زمانی است که انسان از کمترین وسیله حمل و نقل برخوردار بوده است و بیشتر مردم، حتی مسیرهای طولانی را پیاده طی می‌کرده‌اند.

۲. عیادت کامل

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره کیفیت عیادت کامل می‌فرمود: «أَنَّ مِنْ تَمَامِ عِيَادَةِ الْمَرِيضِ أَنْ يَدَعَ أَحَدُكُمْ يَدَهُ عَلَى جَنْبَتِهِ أَوْ يَدِهِ فَيَسْأَلُهُ كَيْفَ هُوَ وَ تَحِيَّاتُكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْمُصَافَحَةِ؛ (۳) عیادت تام و کامل آن است که دست خود را بر پیشانی یا دست مریض بگذارد، و از حال [امروز و دیروز] او سؤال کند، و بهترین تحیت و درود بین شما آن است که دست بدهید.

۳. هدیه دادن به بیمار

یکی از رسوم بسیار شایسته، میان بسیاری از مردم، همراه داشتن هدیه برای عیادت مریض است. این تحفه برای کودکان بیمار، معمولاً اسباب‌بازی و برای بزرگ‌ترها شیرینی و یا چیزهایی است که باعث تقویت نیروی جسمی و یا روحی بیمار می‌شود. این عمل، همان دستور دین مبین اسلام است که بر بردن تحفه برای بیمار، تأکید می‌کند و آن را باعث آرامش خاطر بیمار می‌داند.

دستور به عیادت بیماران، و دعا بر بالین بیمار و به‌ویژه دستور به عیادت بیماران همسایه و یا فقرا و ... برای افزایش پیوند و محبت بین اهل اسلام است؛ از اینرو این دین آسمانی، یکی از آداب عیادت را ملاقات با بیمارانی می‌داند که در زمان بیماری عیادت‌کننده به دیدن او نیامده‌اند تا ضمن جلوگیری از قطع ارتباط، این عیادت، باعث تحکیم پیوندها شود

در روایت است که چند نفر از شیعیان به عیادت مریضی می‌رفتند. آنان این‌گونه نقل می‌کنند که بین راه به امام باقر (علیه السلام) برخوردیم. امام (علیه السلام) فرمود: «کجا می‌روید؟» گفتیم: «به عیادت فلان ...» فرمود: «بایستید.» ایستادیم، فرمود: «آیا سیب یا گلابی یا کمی عطر یا یک قطعه عود و ... برای هدیه برداشته‌اید؟» گفتیم: «نه چیزی از اینها همراه ما نیست.» فرمود: «مگر متوجه نیستید که تحفه، باعث آرامش خاطر و راحت روان مریض است.» (۴)

عیادت

۴. دعا بر بالین بیمار

دعا برای سلامتی و عافیت بیمار از دیگر آداب عیادت است. سلمان می‌گوید که نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) به عیادت من آمد؛ در حالی که من در بستر بیماری بودم. آن حضرت [در حقم دعا کرد و] فرمود:

«[ای سلمان!] خداوند، رنج تو را برطرف و اجرت را زیاد کند و بدن و دینت را تا آخر عمر محفوظ نگه دارد.» (۵)

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) سفارش می‌کرد که بر بالین مریض، هفت مرتبه جمله «أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ» را بگویند تا در صورت فرا نرسیدن اجزش شفا یابد. (۶)

۵. امید دادن به بیمار.

یکی از مسائلی که بیماری؛ به ویژه بیماریهای صعب‌العلاج را طولانی و معالجه را دشوارتر می‌کند، مایوس شدن از سلامتی و ضعیف شدن روحیه است. اسلام، وظیفه عیادت‌کنندگان می‌داند تا روح امید را در بیمار زنده کنند و وی را به سلامتی امیدوار سازند. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَتَقَسُّوا لَهُ فِي الْأَجْلِ فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئاً وَهُوَ يُطَيِّبُ النَّفْسَ؛ (۷) هرگاه بر بالین بیمار رفتید، او را به [زندگی و] تأخیر مرگ امیدوار سازید که [گرچه این امید] سبب برگشت چیزی نمی‌شود؛ اما سبب دلخوشی بیمار می‌شود».

در این حدیث شریف، خوشدل کردن بیمار و امید بخشیدن به او، به عنوان يك درمان مطرح شده است. دلیل آن این است: بیماری که از هجوم درد، افسرده‌حال و اندوهگین است، دچار ضعف روحی است و این ضعف روحی، بیماری او را قوت می‌بخشد و اگر روح او تقویت شود بیماری را از خود می‌راند. (۸)

یکی از رسوم بسیار شایسته، میان بسیاری از مردم، همراه داشتن هدیه برای عیادت مریض است. این تحفه برای کودکان بیمار، معمولاً اسباب‌بازی و برای بزرگترها شیرینی و یا چیزهایی است که باعث تقویت نیروی جسمی و یا روحی بیمار می‌شود

۶. فاصله بین ایام عیادت

یکی از مسائلی که بیماران را بسیار می‌آزارد و سبب رنجش آنان می‌شود، ملاقات مکرر عیادت‌کنندگان است. آری، اسلام بر عیادت بیمار تأکید فراوان می‌کند و آن را جزئی از حقوق واجب مسلمانان می‌داند؛ اما بر این مهم نیز سفارش می‌کند که لازم نیست هر روز از آنها عیادت کنید؛ بلکه بین ایام عیادت، فاصله بیندازید و برای مثال، هر چهار روز یک بار به ملاقات بیمار بروید. رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرمود: «أَغْبُوا فِي الْعِيَادَةِ وَارْبَعُوا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَغْلُوباً؛ (۹) عیادت را با فاصله و چهار روز در

میان انجام دهید؛ مگر اینکه بیماری غلبه پیدا کرده باشد (از سلامت بیمار مأیوس شده باشید).» همچنین در برخی روایات هر سه روز يك بار را برای عیادت مناسب دانسته‌اند. (۱۰)

بیمار

۷. عیادت کوتاه

مسئله دیگری که بیماران را رنج می‌دهد، نشستن و صحبت کردن طولانی ملاقات‌کنندگان است؛ زیرا مهم‌ترین چیزی که بیمار به آن نیاز دارد، آرامش و سکوت است و بر هم زدن این آرامش که با نشستن‌های طولانی به وجود می‌آید اگر سخت‌تر از تحمل درد و رنج نباشد، کمتر نخواهد بود. به همین علت، شارع مقدس از عیادتهای طولانی به شدت نهی فرموده است؛ چنان که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرمود: «أَفْضَلُ الْعِيَادَةِ أَجْرًا سُرْعَةً الْقِيَامِ مِنْ عِنْدِ الْمَرِيضِ؛

(۱۱) برترین عیادت از نظر اجر و پاداش، عیادتی است که [کوتاه باشد و عیادت‌کننده] سریع‌تر از نزد بیمار بلند شود».

۸. عیادت پس از سه روز

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در آداب عیادت بیماران بر این نکته تصریح می‌فرماید که بیمار را قبل از سه روز، عیادت نکنید و در صورتی که بیماری بیش از آن به طول انجامید به ملاقات او بروید. (۱۲)

۹. نخوردن چیزی نزد بیمار

از دیگر آداب و دستورهای اسلامی، هنگام دیدار با بیماران، نخوردن چیزی، نزد آنان است. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَنْ يَأْكُلَ الْعَائِدُ عِنْدَ الْعَلِيلِ فَيَحْبِطُ اللَّهُ أَجْرَ عِيَادَتِهِ؛ (۱۳) رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از [چیزی] خوردن عیادت‌کننده نزد بیمار نهی می‌کند؛ زیرا خداوند پاداش عیادتش را از بین می‌برد».

شاید بتوان علت این دستور را این‌گونه بیان کرد: اول آنکه خوردن چیزی در مقابل بیماری که قادر به خوردن آن چیز نیست، خلاف ادب است؛ چنانچه در دستورهای اسلامی از خوردن چیزی در مقابل روزمدرار نهی شده است. دوم: پذیرایی از عیادت‌کنندگان علاوه بر آنکه زحماتی را برای خانواده بیمار به

وجود می‌آورد، هزینه‌های مضاعفی را بر دوش بیمار و خانواده او می‌گذارد. چنین برنامه‌ای را درباره خانواده مصیبت‌دیده نیز مشاهده می‌کنیم. چنان‌که دین اسلام، دستور می‌دهد تا چند روز برای خانواده مصیبت‌زده غذا آماده و برای آنان فرستاده شود.

دعا برای سلامتی و عافیت بیمار از دیگر آداب عیادت است. سلمان می‌گوید که نبی اکرم (صلی الله علیه و آله) به عیادت من آمد؛ در حالی که من در بستر بیماری بودم. آن حضرت [در حقم دعا کرد و] فرمود: [ای سلمان!] خداوند، رنج تو را بر طرف و اجرت را زیاد کند و بدن و دینت را تا آخر عمر محفوظ نگه دارد

امام صادق (علیه السلام) می‌فرمود: «زمانی که جعفر بن ابی طالب (علیه السلام) به شهادت رسید، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به فاطمه (سلام الله علیها) فرمود: «برای اسماء بنت عمیس غذا تهیه کن و تا سه روز با سایر بانوان، نزد او بمانید.» از آن زمان پخت غذا برای اهل مصیبت تا سه روز، سنت شد.» (۱۴)

۱۰. عیادت از کسی که به عیادت تو نیامده است

بررسی دستورهای اجتماعی اسلام، ما را به این مهم رهنمون می‌کند که اتحاد و اخوت بین اجتماع مسلمانان اصل اساسی در اوامر اسلام را تشکیل می‌دهد. دستور به عیادت بیماران، و دعا بر بالین بیمار و به‌ویژه دستور به عیادت بیماران همسایه و یا فقرا و ... برای افزایش پیوند و محبت بین اهل اسلام است؛ از اینرو این دین آسمانی، یکی از آداب عیادت را ملاقات با بیمارانی می‌داند که در زمان بیماری عیادت‌کننده به دیدن او نیامده‌اند تا ضمن جلوگیری از قطع ارتباط، این عیادت، باعث تحکیم پیوندها شود. به همین دلیل رسول خدا (صلی الله علیه و آله) دستور می‌دهد: «عُدْ مَنْ لَا يَعُودُكَ؛ (۱۵) عیادت کن از کسی که به عیادت تو نیامده است.»

۱۱. بیمارانی که عیادت نمی‌شوند

الف. عیادت سه مریض: صاحب دمل، درد چشم و درد دندان.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ لَا يُعَادُونَ صَاحِبَ الرَّمَدِ وَصَاحِبَ الضَّرْسِ وَصَاحِبَ الدُّمَلِ؛ (۱۶) سه بیمار عیادت نمی‌شوند؛ بیماری که چشم درد دارد، و کسی که دندان درد دارد و کسی که دمل دارد.»

ب. شارب خمر

امام صادق (علیه السلام) از قول رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «شَارِبُ الْخَمْرِ إِنْ مَرِضَ فَلَا تَعُوذُ وَ إِنْ مَاتَ فَلَا تَحْضُرُوهُ»؛ (۱۷) اگر شارب خمر مریض شد به عیادت او نروید و اگر فوت کرد در تشییع جنازه اش حاضر نشوید.»

پی نوشت ها:

(۱) عیون الأثر، أبو الفتح، دارالقلم، بیروت، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق، ج ۲، ص ۴۰۰ و بحار الأنوار، علامه مجلسی، مؤسسة الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ ق، ج ۱۶، ص ۲۲۸.

(۲) من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۶۱.

(۳) مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۹۲.

(۴) الکافی، ج ۳، ص ۱۱۸.

(۵) امالی، شیخ طوسی، دارالثقافة، قم، ۱۴۱۴ ق، ص ۶۳۲.

« (۶) از خداوند بزرگ، پروردگار عرش عظیم، مسئلت دارم که شفایت دهد»: الدعوات، ص ۲۲۳.

(۷) مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۵۴.

(۸) گنجینه معارف شیعه، محمد باقر کمره‌ای، چاپخانه فردوسی، تهران، چاپ اول، ج ۱، ص ۴۵۰.

(٩) امالي، شيخ طوسي، ص ٦٣٩.

(١٠) كنز العمال، حسام الدين هندی، صفوه السقاء، الرساله، بيروت، ١٤٠٥ق، ج ٩، ص ١٠٣، ش ٢٥١٨٧.

(١١) همان، ج ٩، ص ٩٧، ش ٢٥١٥٣.

(١٢) همان، ص ٢١٠، ش ٢٥٧٠٠.

(١٣) دعائم الإسلام، تمیمی مغربی، دار المعارف،

(٣٠) الكافي، ج ٣، ص ٢١٧. (١٤)

(١٥) كنز العمال، ج ٩، ص ٩٧، ش ٢٥١٥٠ و من لا يحضره الفقيه، ج ٣، ص ٣٠٠.

(١٦) الكافي، ج ٦، ص ٣٩٧.

(١٧) امالي، شيخ طوسي، ص ١٨٢.